

OCTAVIAN LIVIU ȘOVAN, *Necropola de tip Sântana de Mureș-Černjacov de la Mihălășeni (jud. Botoșani)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2005, 354 p. + 387 planșe.

Cercetările arheologice de amploare întreprinse pe teritoriul României în ultima jumătate de secol referitoare la istoria primului mileniu d.Hr. au obținut numeroase și valoroase informații pe temeiul cărora au putut fi cunoscute multiple și interesante aspecte social-economice, etno-demografice și culturale din evoluția societății locale sau privitoare la desfășurarea marilor migrații de populații dinspre estul Europei.

În acest context studierea culturii denumită de tip *Sântana de Mureș-Černjacov* s-a bucurat de o atenție sporită din partea cercetătorilor români sau de peste hotare, atenție determinată nu numai de cunoașterea realităților dintr-o perioadă istorică deosebit de frământată, ci și de necesitatea clarificării unor importante aspecte ale continuității daco-romane în primele secole de după retragerea romană din Dacia, ca și a conținutului culturii materiale și vieții spirituale ale populației autohtone sau alogene.

În ansamblul investigațiilor arheologice efectuate până în prezent pe scară largă, cu deosebire în obiective din regiunile de la est și sud de Carpați și cu prioritate în necropole, un loc aparte prin numărul considerabil al complexelor funerare identificate, valoarea vestigiilor descoperite și semnificația lor o prezintă fără îndoială cercetarea arheologică a necropolei birituale de la Mihălășeni, jud. Botoșani.

Elaborată inițial ca teză de doctorat, monografia necropolei de la Mihălășeni este acum valorificată exemplar de autorul ei, în condiții grafice de foarte bună calitate, sub egida editurii *Cetatea de Scaun* din Târgoviște.

Lucrarea este structurată în opt capitole, însoțită de un amplu rezumat în limba franceză, de o bogată bibliografie de specialitate, un indice general și de o ilustrație exhaustivă a descoperirilor.

De la început subliniem că prin structura coerentă a lucrării, prin prezentarea modernă a problematicii, ca și prin analiza combinatorie a materialelor descoperite lucrarea elaborată de Ovidiu Liviu Șovan reprezintă un veritabil model de valorificare științifică a descoperirilor arheologice rezultate în urma unor cercetări sistematice, model încă rar folosit până acum în literatura de specialitate.

Fără a stăruii asupra fiecăruia din capitolele care alcătuiesc lucrarea de față, dorim să subliniem doar aspectele generale mai importante din conținutul ei, relevând în același timp contribuțiile pe care aceasta le aduce referitoare la cunoașterea nu numai a obiectivului arheologic menționat, cât mai ales cu privire la problematica specifică culturii *Sântana de Mureș* din regiunile est-carpătice, cu prioritate.

În legătură cu aceasta este necesar să evidențiem și faptul că necropola de la Mihălășeni nu este singulară în nord-estul Moldovei, ea aflându-se într-o zonă cu bogate vestigii datând din perioada secolelor III–V, unele dintre ele prezentând o importanță istorică aparte. De aceea, determinarea celor patru faze din evoluția necropolei de la Mihălășeni, dar mai ales precizarea limitei sale cronologice superioare, ce depășește după părerea autorului cu câteva decenii pragul dintre veacurile IV și V este de natură să ofere noi baze de discuții privind

posibilitățile de reconstituire a unora din realitățile istorice din perioada respectivă.

Pentru a facilita specialiștilor înțelegerea corectă a necropolei, a evoluției ei în timp și în teren, a riturilor și ritualurilor utilizate și în final a importanței obiectivului respectiv în ansamblul monumentelor aparținând culturii *Sântana de Mureș*, autorul prezintă *corpus*-ul exhaustiv al descoperirilor, în care sunt înserate, după scheme bine concepute, mormintele de inhumație și incinerare cu caracteristicile și inventarul lor, gropile rituale, platformele de incinerare, lăcașul de cult și obiectele descoperite, cu tipologia inventarului și cronologia relativă și absolută.

În afară de marea varietate a inventarului descoperit, pe baza căruia a fost posibilă fixarea unor repere cronologice și tipologice, a diversității riturilor și ritualurilor funerare (dovadă a unei perioade de profunde și semnificative schimbări în sfera mentalităților), a existenței obiectelor de port diferențiate, consecință nu numai a unor practici magico-religioase, ci și rezultatul unor directe influențe venite din partea civilizației romane și care s-au grefat în timp pe tradițiile seculare ale lumii barbare, importantă ni se pare încercarea de a dovedi la Mihălășeni existența unui lăcaș de cult, probabil creștin de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea și a 36 de morminte considerate de asemenea creștine. Alături de acestea sunt demne de subliniat și unele din concluziile autorului formulate ca rezultat al analizelor întreprinse vizând caracterul indubitabil roman al unor practici funerare (morminte cu lespezi de piatră, orientările creștine etc.), numărul relativ mare al importurilor din imperiu, existența unor elemente tradiționale locale, în speță dacice, precum și procentele, variate de la un complex funerar la altul, a elementelor etno-culturale alogene, germanice și sarmatice. Precizarea acestora cu deosebită claritate oferă specialistului posibilitatea de a contura mai bine trăsăturile conținutului culturii *Sântana de Mureș* în zona de nord-est a Moldovei și, prin comparație, a întregului areal extra-carpatic în care ea s-a difuzat.

În legătură cu analiza pe care autorul lucrării o face situației social-economice, etno-demografice și politice din perioada de existență a culturii *Sântana de Mureș* în regiunile de la nordul Dunării de Jos în general, reținem și faptul că el discută, deși numai succint și problema procesului de romanizare, mai ales a zonelor rămase în afara granițelor fostei provincii romane Dacia, un rol predominant în desfășurarea și împlinirea acestui proces având fără îndoială inegalabilul fenomen de spiritualitate care a fost și a rămas de-alungul veacurilor aici, – creștinismul. Fără a nega importanța aparte a noii religii în procesul de romanizare al dacilor liberi, socotim totuși că în aceste zone el nu a putut avea decât rezultate limitate, schimbările petrecute în sfera mentalităților, mai ales în cele de natură religioasă, fiind îndeobște lente și în orice caz greu de realizat fără derularea lor în paralel cu factori interdependenți, tot atât de importanți, din domeniul social, economic, cultural și nu în ultimul rând

politic. Pentru înțelegerea corectă a începuturilor pe scară largă a procesului de romanizare în teritoriile extracarpatiche mai ales, a continuării lui aici până în secolul al VI-lea nu trebuie omis faptul că, implementarea creștinismului s-a făcut în contextul unor continui adaosuri de populație latinofonă (transfugi, prizonieri, deplasări organizate de grupuri romanice etc.), la care trebuie adăugată existența multiplelor relații comerciale cu imperiul, prestigiul lui economic și politic, ce a reprezentat permanent un eficient sprijin pentru autohtonii nord dunăreni, confrunțați adesea cu nenumărate valuri de migratori, statul roman fiind în același timp un model de viață superior pentru întreaga lume carpato-dunăreană din vecinătatea lui.

O problemă care merită o anumită nuanțare și o mai atentă argumentare socotim că este aceea a limitei cronologice superioare a necropolei de la Mihălășeni, în particular și a culturii *Sântana de Mureș*, în general din zonele de la sud și est de Carpați, limită cronologică pe care autorul o acceptă până în prima jumătate a secolului al V-lea d. Hr. Într-adevăr, așa cum unii specialiști de mai multă vreme au acceptat, limita superioară a acestei culturi depășește în mod clar pragul dintre secolele IV și V observațiile stratigrafice înregistrate în unele așezări și necropole, tipologia unor piese vestimentare de podoabă și de cult, unele obiecte din import, precum și numismatica oferind argumente incontestabile pentru o atare încadrare. Este și cazul necropolei de la Mihălășeni, care credem că a fost utilizată încă o anumită vreme dincolo de anul 400. Pentru prelungirea existenței ei în această vreme, dovezile pe care autorul le aduce în sprijin considerăm că sunt suficient de relevante și convingătoare.

Socotim că este bine venit și faptul că lucrarea prezintă succint și rezultatele unor analize antropologice, precum și paleobotanice și paleozoologice pentru ofrandele depuse în morminte. Adăugând, așa cum am mai amintit, că lucrarea este însoțită de o bogată bibliografie de specialitate însumând peste 220 de titluri de referință de primă importanță, de un număr de 387 de planșe, precum și grafice, scheme și hărți, ilustrând exhaustiv caracteristicile mormintelor, inventarul lor, analizele combinatorii ale pieselor prezentate etc., avem astfel imaginea exactă a unei activități științifice de mare anvergură depusă de autor cu pasiune și competență pentru valorificarea exemplară a unui obiectiv arheologic de o netăgăduită însemnătate istorică și arheologică.

În acest context subliniem din nou maniera modernă de prezentare a descoperirilor din această mare necropolă, cercetată sistematic integral, acribia analizelor întreprinse și mai ales contribuțiile științifice aduse de prezenta lucrare monografică, care va impulsiona fără îndoială cercetările viitoare întreprinse pentru cunoașterea istoriei primului mileniu d. Hr. în regiunile de la nordul Dunării de Jos.

DAN GH. TEODOR